

# שמעתא למיקתא

## גליון כג' פ' מטות-מסעי ה'תש"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' השואל לחכם רק כדי לשמוע חוות דעתו האם מותר לשאול אח"כ חכם אחר

איתא בע"ז (ז) "חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר". ונחלקו הראשונים האם איסור זה הוא משום "כבודו של חכם" הראשון, או משום ד"ישויה חתיכה דאיסורא". ונפ"מ בזה כששאל חכם אחר והתיר דלפי טעם הראשון הותר משא"כ לטעם השני. כמבואר כל זה בר"ן (שם א: ד"ה הנשאל).

[ועי' במאירי (שם) דכ"ז כשהחכם השני גדול מהראשון, דאליה הוי ספיקא דדינא. ועיין בש"ך (יו"ד סי' רמב ס"ק נג) שכתב בשם הר"ן בשם הראב"ד דדין זה נאמר אפי' הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, אבל מדברי מהרי"ק (שורש קע"א) נראה שסובר בפשיטות דדוקא חבירו אמרו אבל כל שהוא אינו חבירו שהוא גדול ממנו רשאי להתיר מה שאסר הראשון עכ"ל וכן דעת הר"ן שם וכ"כ מהרי"ו (נתיב ב' ה"ה) דכל זה מיייר בששניהם שוים דאם הא' גדול מחבירו בחכמה יכול להתיר מה שאסר חבירו אפי' במידי דתליא בסברא ע"כ].

והנה להלכה דעת הבי"י בתשובת אבקת רוכל (סי' ריג) דמטעם שוויא חתיכה דאיסורא אתינן עלה. ודעת הרמ"א (סי' רמב ס"ע לא) שפסקינן שתי הטעמים [עיין בתומים (סי' כה ס"ק יג) ובערוה"ש (אות ס"א)]. ועיין עוד ברע"א (שם) שהביא מתשובת לחמי תודה שדייק מלשון הרמ"א שפסק גם הטעם של כבוד החכם].

וע"כ על "החכם" השני רמ"א איסור להורות להיתרא על אותו דבר שכבר חל הוראת הראשון לאיסור. וכן מבואר שהאיסור הוא על החכם בספר הישר (לרבינו תם סי' קטג) ובתוס' (נדה כ: סד"ה אגמריה).

וכן על "השואל" אסור לשאול משום איסור "לפני עור". אבל אם השואל מודיע לחכם שכבר שאל ורוצה לדעת מה דעתו שמא הראשון טעה בדבר משנה, רשאי, כמש"כ התוס' (ע"ז שם ד"ה הנשאל) וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' רמב ס"ע לא). וכ"כ בעבודת עבודה (לגר"ש קלוגר, ע"ז שם ד"ה והנה וד"ה ובאמת) דאם שאל את החכם בלי להודיעו שחכם השני כבר אסר עובר על לפ"ע.

[ואם החכם הראשון חזר בו עיין בתומים (סי' כה ס"ק יג) שכתב שהדבר מותר לכו"ע. וכ"כ ברדב"ז (ח"ג סי' תתק"ה) שיכול לחזור משום שעי"י חזרתו הוי כטועה בדבר משנה. וכן דעת השפת אמת (יו"ד שם), אבל החכמת אדם (כ"ל ק"ד אות ו) כתב שאם אינו יכול השני לברר בראיות שטעה אעי"ג שגם המורה חוזר בו מ"מ נשאר באיסורו ואינו יכול להתיר כיון דכבר שויה חדי"א, ובעבודת עבודה (ע"ז כח:)] נקט שאם טעה בדבר משנה אפי' לדדיה מותר, ואם טעה בשיקול הדעת צ"ע לדינא].

אלא דלכאורה צ"ע גדול איך החכם יכול לאסור הדבר לבעליו הרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

ועתה מצאתי בעבודת עבודה (שם על דברי תוס') שמכח קושיא זו כתב שאין איסור זה אלא מדרבנן. וכן דעת החכם צבי (סי' נג). וכן צ"ל נמי בדעת המשיב דבר (ח"ב סי' ט) דנקט דשויא "החכם" בהוראתו חדי"א, וחידש עפ"י שאפי' לא שאלו את המורה, אלא הורה מעצמו, הדבר נאסר דהחכם שויא בהוראתו חדי"א.

אולם עיין בתומים (סי' כה ס"ק יג) שכתב דלהסוברים דמשום שחדי"א נגעו בה ע"כ לומר דהשואל ששאל לזה המורה קיבל ע"י הוראתו ואין כח ביד אחר להחזירו, דאלי"כ אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ע"כ. ולאור דבריו י"ל שאיסור זה מן התורה הוא שהרי הדבר נאסר ע"י השואל ולא ע"י החכם [עיין בהת"ס (אה"ע"ז ח"ב סי' ק"א ד"ה הנה) שכתב שאפילו קבלה בלב מהני לאסור מדין שחדי"א, ואין כאן מקום להאריך]. וכל זה לפי הסוברים שטעם האיסור הוא משום שחדי"א, אולם אם הוא משום כבוד החכם אין האיסור אלא מדרבנן [כדמוכח מלשון הר"ן שם].

נמצינו למדין דנידון זה אם החכם עושה חלות האיסור או השואל, תליא בפלוגתא. ונפ"מ רבתי איכא בזה, והיינו בגוונא שהשואל שאל החכם רק לדעת חוות דעתו, וכוונתו שיהיה לו אפשרות לשאול גם חכם אחר. דאם נאמר שהחכם עושה חלות האיסור בכל גוויי הדבר נאסר, אבל אם נימא שהדבר תלוי בשואל שוב י"ל דליכא איסור לשאול לחכם אחר. אלא דאכתי נראה דבהאי גוונא נמי אסור לדעת הרמ"א שפסק שאסור לשאול לחכם אחר משום כבודו, ומ"מ איכא נפ"מ בזה שהרי אם כבר שאל לחכם השני והתיר עכ"פ הדבר מותר וכנ"ל. [שוב העירוני מדברי הנמוקי" (ע"ז שם ד"ה הנשאל לחכם) שמוכח דס"ל כהתומים שהרי כתב "כיון ששאל ממנו תחלה "גמר בלבו" לעשות ככל אשר יורה אותו. וכן הריב"ש (סי' ש"ע) כתב "שהרי קבלו דעתו" על כן אין חבירו רשאי להתיר. ועיין בטטו"ז (שם)].

ואעי"פ שהבית לחם יהודה (יו"ד סי' רמב על ס"ע לב) כתב שאין דין זה נוהג בזה"ז ואם אוסר חכם אחר רשאי להתיר. והסכים לזה בהאלף לך שלמה (להגר"ש קלוגר, חיו"ד סי' רנה) [ועיין עוד שם (יו"ד השמטות תשובה לד) ועיין בערוה"ש (שם אות סג)], מ"מ בשאר הפוסקים מבואר לא כדבריהם שהרי בפמ"ג (הנהגות שואל עם הנשאל סדר א אות ה) הביא הלכה זו למעשה. וכן מבואר בחכמ"א (כ"ל ק"ד), בדברי חיים (יו"ד ח"ב סי' פ"א) בשלמת חיים (הל' הוראה סי' ט"א) ובספר חוט שני (הלכות נדה) ועוד מפוסקי זמנינו.

### בגדרי איסור רחיצה בתשעת הימים

#### שיעור פניו ידיו ורגליו שמותר לרחוץ בט' הימים

אסור לרחוץ כל גופו מר"ח אב אפי' בצונן אבל פניו ידיו ורגליו מותר בצונן ובמים חמים או בסבון אסור בכל ענין. (רמ"א סי' תקנ"א ס"ט ז' ומ"ב סקצ"ד צ"ו).

ויש להסתפק מהו השיעור של הפנים, וכן אם הידיים הן עד הזרוע או רק פיסת היד, וכן לענין הרגל (ועי' שש"כ פמ"ב סקצ"ב שהגרש"ז איוערבר זצ"ל הסתפק בזה לענין חימום מים ביו"ט לצורך רחיצה שהותר רק לצורך פניו ידיו ורגליו).

וראיתי באשל אברהם (בוטשאטש) סי' תקנ"א ס"ט ז' שכ' ואולי ידיו הנזכר במהרי"ל [לענין רחיצה בע"ש חזון] היינו כולם עד חיבורם לגוף עכ"ל,

והגר"ן קרליץ שליט"א אמר שידיו מותר לרחוץ עד המרפק ורגליו עד הברך עכ"ל.

והגר"ח קניבסקי שליט"א השיב לי [לענין ידיו ורגליו]: נר' עד סוף פיסת היד, וברגל אין להקל כלל בזמנינו שאין הולכין יחף עכ"ל. וגם בס' ארחות רבנו ח"ב עמ' קלד כ' בשם הגרי"ק זצ"ל שהיום אסור לרחוץ הרגלים בחמין בע"ש חזון משום שאין הולכים יחף,

ולענ"ד צע"ק דגם בזמן המ"ב לא היו רגלין לילך יחף ולא היו כולם רוחצים הרגלים כמו בזמן שהיו הולכין יחף (כמ"ש מ"ב סי' רס סק"ד ובס' תקיא ס"ב בה"ל ד"ה ידיו ע"ש) ואפ"ה בענינו סתם להקל גם ברגליו והטעם אפ"ל דכיון שהוא רק מנהג מה שנהגו נהגו ומה שלא נהגו לא נהגו (וגם בזמנינו יש טעם להקל בזה משום שמזיעים ברגלים יותר משאר הגוף כנלענ"ד) וגם בשבת הלוי (ח"ז, ע"ז, ב) כ' דלדין מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן בתשעת הימים.

והגר"ח קניבסקי שליט"א כ' בהערתו על ס' קע"מ בזה"ל: זו אינה ראוי, ועי' מ"ב סי' ד' סק"ב ואין להקל (א"ה כוונתו שהמ"ב סמך על מ"ש בס"י ד' שבמדינות שאין הולכין יחף משתנה הדין).

ולענין רחיצת הראש, מצאנו בדרך החיים סי' ק"ל ס"ז שכתב אסור לרחוץ כל גופו אפי' בצונן מר"ח ואילך אבל ראשו פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן עכ"ל, ומבואר דכל הראש מותר וכן משמע לכאורה בשו"ת מהרי"ל סי' ט"ו. [ועדיין צע"ק כי המ"ב לא הזכיר ראשו רק פניו]. [א"ה במהדורה הראשונה של ס' קע"מ כתב בשם הגר"ן קרליץ שפניו זה מהמצח עד הסנטר, אולם אחרי שהראוהו את דברי הדה"ח שהתיר לרחוץ את כל הראש, הורה הגר"ק שליט"א להשמיט את דבריו ולהעתיק את דברי הדה"ח [וכן אמר הגר"ק שיש להעתיק את דברי הדה"ח]. ומ"מ אמר שלא יכתוב כן בשמו]. [קע"מ]

#### סיכת דאדורנט (והאם יש בזה משום "לא ילבש")

שמעתי מהגר"ן קרליץ שליט"א דמות לטוך דורדורנט במקומות הזיעה בתשעת הימים (לא בט"ב) ואפי' קודם שהזיע מותר כדי שלא יהא ריח אח"כ (דלא חשיב רחיצה וסיכה של תענוג רק מעט לאעבורי ריחא). שו"ר ש"כ בס' נטעי גבריאל עמ' רסב בשם אדמו"ר מצאנז זצ"ל והגר"מ פיינשטיין זצ"ל (דדוקא באשה, או באינו עושה ריח אף לאיש מותר, אבל בעושה ריח יש בזה חשש לא ילבש, כן שמעתי מהגר"ן שליט"א ואכ"מ). [קרא עלי מועד]

#### ושלחתי לבעמח"ס "קרא על מועד" בזה"ל:

יש להעיר שאף כשעושה ריח, אם סך רק קצת וניכר שאי"ז אלא בשביל שלא ידוף ממנו ריח, ולא בשביל שידוף ממנו ריח טוב, לכאורה אין בזה משום לא ילבש. עוד יל"ע אם בזמנינו שיש דורדורנט מיוחד לגברים ומיוחד לנשים, אם שרי להשתמש בדורדורנט מיוחד לגברים אף שיש בו ריח.

עוד צ"ע מש"כ שיש בזה משום לא ילבש דהא בגמ' ברכות (מג"ב) איתא שת"ח לא יצא מבושם לשוק, ומשמע דלשאר אדם שרי [ואולי היה בושם מיוחד לגברים]. [א"ה, כעת ראיתי שהראיה אינה ברורה כלל מכחה טעמים, ע"י ברמב"ם פ"ה מה' דעות הי"ט, ובמפרשים שם, וכן בספר התפוחים שם, וא"י זמני איתי לעי"ו בזה כעת]. ואולי כל האיסור הוא דוקא כשמיחד לנשים, וכמו שכתב ברמ"א (יו"ד סי' קנו) לענין הסתכלות במראה (ועיין בבאיור הגר"א שם שחולק על זה).

והשיב לי: ישבנו לפני הגר"ן (כמה לת"ח) ואמרנו לו כל זה, ובתחילה צידד לכאן ולאכאן מטעם זה, ולמעשה חשש לאיסור. וזה מש"כ בשמו "חשש" לא ילבש. המשך בעמוד הבא

# האם במקום ספק ברכות רשאי להחמיר ולברך

קיייל "ספק ברכות להקל" [עייני שויע סטיי רט וסיי קסט טעני'ט]. והטעם דפסקינן כן כתב הרי"ף (ברכות ו.) דבמקום ספיקא בברכות מקילינן, משום ספק דרבנן לקולא. וז"ל הרי"ן (שם ד"ה והרמב"ם) הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא דמספיקא אין אומרים ברכה לבטלה, ע"כ. [וכל זה דלא כמו שנקטו התוס' (ברכות יב. ד"ה לא) להחמיר בספק ברכות, עיי רע"א (גליון השי"ס שם), חיי אדם (כלל ה בנשמי"א אות א) ומצפ"א (שם)].

ועיינן בב"י (סטיי טז ד"ה ומ"ש רבינו) שכתב בשם השאלות (יתרו סי' נג מובא ברא"ש פ"ג סי' טו) דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי"צ לחזור ולאמרן משום שהוי ספק דרבנן ולקולא. ובשם ה"ר מנוח (פ"ב ה"ג) כתב טעם אחר, משום דהוי ספק לא תשא ולחומרא.

והנה ה"ט"ז (שם ס"ק א) נקט הטעם משום שהוא דרבנן ולקולא. וכן דעת הפר"ח (סטיי טז) ועוד פוסקים וביניהם המ"ב (סי' טז ס"ק א). נשוי"ר בגרי"פ לרס"ג (מצוה א עמ' 79 ד"ה וכן ראיתל) שהביא דברי הרבינו מנוח בהלי שופר (פ"ב ה"ב) שכתב להדיא שיש בברכה לבטלה משום לית דאורייתא, וכתב שהרבינו מנוח אזיל לשיטתו שם].

והנה אם נאמר דמשום ספק דרבנן לקולא אתינן עלה לכאורה מי שרוצה להחמיר כדי לצאת מהספק רשאי. וכן מצאתי בחיי אדם (כלל ה בנשמת אדם אות א) שהוכיח שלפי השאלות הנ"ל, נוכן לפי התירו"ד (סטיי לז) והתנודן יכולים לחזור ולברך, אבל שוב כתב שאין להקל נגד כל האחרונים. וכדעת החי"א כבר כתב הפנ"י (ברכות יב. על תוס' ד"ה לא לאתווי), והיינו שלכו"ע ליכא שום איסורא אם חוזרים ומברכים משום ברכה שא"צ. [ועיינן בשו"ת זרע אמת (שם ד"ה והן אמת דלפי) שהביא כדעת החיי אדם בשם מהרי"ם]. אולם עיינן במחזיק ברכה (סי' ד ס"ק ד) שנקט שאסור לברך בכה"ג. וכן נקט הגר"ז (סי' קסט אות יב). ועיינן בשעה"צ (סי' רטו) שכתב שמשמע מהפוסקים שאסור לחזור ולברך.

ובאמת צ"ע אמאי נקטינן דאסור להחמיר דבשלמא אם נאמר דאיסור "לא תשא" הוא מן התורה י"ל דאסור משום לתא דאיסור ברכה לבטלה. אולם כבר מבואר במ"ב (סי' רטו ס"ק ב) שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, וכן דעת רוב הפוסקים, וא"כ אמאי פסקינן שאין להחמיר במקום ספק [אלא דעיינן במ"ב שמשמע שנקט בדעת השו"ע שאיסור זה הינו מה"ת].

והיה מקום לומר דלעולם גם לדעת הרבינו מנוח איסור ברכה לבטלה אינו אלא מדרבנן אלא דכיון דאיסור ברכה שא"צ אסמכוהו אקרא דלא תשא דחמיר איסוריה טובא, אזלינן בספיקא לחומרא. וכן מוכח מדברי הרא"ש (קדושין פ"א סי' מט) שנקט שברכה לבטלה אינו אלא מדרבנן. ובדיני ציצית (מובא בב"י סי' ח עמ' י.) כתב שהחדד אל דבר ה' יבדוק הציצית קודם עטיפה כדי שלא יברך ברכה לבטלה, דהיינו דמשום חומר דלא תשא החמירו דוקא לבדוקו ולא מוקמינן אותו על חזקתיה. וכ"כ המ"ב (סי' ח ס"ק כב). הרי שמחמת שסמכו הברכות א"לא תשא" חמיר טפי. ולפי"ז י"ל דאע"פ דברכה שא"צ אסורה מדרבנן מ"מ ספקו לחומרא. ועיינן בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' א ד"ה איבא דאכתי לא) ובפמ"ג (פתיחה כוללת ח"א אות כ, וח"ג סוף אות ל.).

אולם אין זה מיישב דברי הפוסקים הנ"ל שהביאו הטעם דספק דרבנן לקולא. וע"כ צ"ל שבאמת אין דברי הרבינו מנוח חלוקים על דברי השאלות והיינו דלעולם הטעם דסב"ל הוא משום ספק דרבנן לקולא, אלא דאחרי שאין חיוב עליו לברך שוב איכא משום חומר דלא תשא, וכדברי הרבינו מנוח הנ"ל, שהרי ברכה זו אין בה צורך.

וכן מצאתי בתורת חסד (ח"א סי' ז אות ד) דתרי טעמי הנ"ל תרווייהו צריכי והא בהא תליא, דמשו"ה ספק ברכות להקל, דכיון דברכות דרבנן וספיקא לקולא וא"צ לברך מספק, ממילא יש עליו איסור לברך מחמת הספק, וא"כ הרי זה נושא שם בחינם, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' א ד"ה אשר ע"כ נלע"ד ט"ל). והגר"פ לרס"ג (מצוה א עמ' 84 ד"ה עכ"פ ל"פ), ודו"ק.

## רחיצת קטנים

במ"ב סי' תקנ"א סק"ג כ' בשם הלבוש קטנים שיש להם חטטין בראשן נוהגין לרחצן בראשן עכ"ל. ומשמע שבלא זה נוהגין שלא לרחצן, ואינו מבואר אם מדובר בקטנים שהגיעו לחינוך או אפי' לא הגיעו לחינוך, וכבר עמד בזה בשו"ת קנה בשם (ח"א סי' לב) ו' דבספר הפרנס משמע דאפי' בקטנים לגמרי נהגו שלא לרחצם אם לא לרפואה או להעביר הזהומא או הלכלוך, ומסתפק שם בתינוק שרגילים לרחצו בכל יום אם מותר לרחצו גם בתשעת הימים כיון דהוא רבתיא, והו"ד בס' חנוך לנער (פכ"א הערה ד) ו' עליו ולענ"ד שבפחות מבני ג' וד' שנים אין להחמיר כלל כמו שנתבאר לענין כיבוס עכ"ל.

ומהגר"נ קרליץ שליט"א שמעתי שבמקומות החמים שסובלים הרבה מהחום אפשר להקל לקטנים להתרחץ אפי' הגיעו לחינוך דהיינו רבתייהו ועכ"פ עד שנה לפני בר מצוה ודאי אפשר להקל בזה עכ"ל.

והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב בהערות על ס' קע"מ: שמעתי בשם מו"ח [הגר"ש"א] שליט"א שאם תמיד רגילין להתרחץ כל יום יש להקל עד בר מצוה. [קע"מ]

## רחיצה במגבת רטובה טופח ע"מ להטפוח

במ"ב סי' תקנ"ד סק"ז כ' לענין ת"ב שאם אין בה טופח ע"מ להטפוח מותר ואם יש בה טופח ע"מ להטפוח אסור [דהיינו שאם מניח ידו עליה מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות, ואם אינו לח כ"כ מותר כ"כ המ"ב סי' פב סק"ג]. ויל"ע אם גם בשאר תשעת הימים הדין כן.

ושמעתי מהגר"נ קרליץ שליט"א ש"ל דדוקא בת"ב עצמו שרחיצה אסורה מעיקר הדין אסור לקנח עצמו בדבר שהוא טופח ע"מ להטפוח אבל מר"ח עד התענית שהאיסור הוא מחמת מנהג לא מצינו איסור אלא דרך רחיצה ולא במגבת רטובה טופח ע"מ להטפוח שהוא רק מרטיב את הגוף ומ"מ אם היא רטובה כ"כ שעה"צ מ"מ מ"מ נזלים יש להגוף אפשר שזה נקרא דרך רחיצה עכ"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב ע"ז במגבת טופח ע"מ להטפוח קשה להקל עכ"ל. [קע"מ]

## בגדר היתר רחיצה בתשעת הימים

גדר רחיצה של תענוג ביום הכיפורים ובאבלות שוים. ואדם שמזיע ומרגיש שלא בנוח, אין להתיר לו רחיצה גם בתשעת הימים. - וגדר רחיצה שאינה של תענוג הוא כמו אדם שעובד וע"י הזיעה נהיה מלוכלך ממש מהזיעה, מותר לו לטוֹף את הזיעה. - מי שנודף ממנו ריח רע, יש להקל לו לטוֹף עצמו בתשעת הימים.

מין החזו"א "לא התיר לרחוץ בתשעת הימים, אלא אדרבה" עכ"ל. אמנם יש כאלו במצבים מסוימים שמותר להם לרחוץ. - רחיצה לצורך מ"ע, אם גופו מלוכלך, כמו פועל שעובד וע"י הזיעה נעשה מלוכלך ממש מהזיעה, מותר לו לטוֹף את הזיעה, וכן אם נודף ממנו ריח רע יש להקל לטוֹף עצמו במים, אף לולא מ"מ. אך אם המצב הוא של חוסר נעימות מחמת הזיעה, אסור לו לרחוץ במים, ומותר לו לנגב גופו עם מגבות לחות, אף שהם טופח ע"מ להטפוח, [א"ה, וכאמור הגר"ח קניבסקי שליט"א כ' שבטופח ע"מ להטפוח קשה להקל]. [הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני, י"ט ו"ט חוה"מ)]

## גבול ים המלח

כתוב בפ' מסעי (פ"ד פ"ב) לגבי גבולות הארץ הדרומית "וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח זאת תהיה לכם הארץ לגבולתיה סביב" ומבואר דהגבול הוא הירדן ואח"כ ממשיך הגבול לים המלח. והנה לגבי גבול הירדן מצינו בראשונים ב"מ דף ל"א בבבאור מה דאיתא בברייתא "וכן הירדן שנטל מזה ונתן לזה" דהביאו מהירושלמי דאיידי לענין קדושת הארץ, וז"ל השטמ"ק "שאליו נטל הירדן מארץ העמים והרחיב גבול הארץ, הרי מה שנתן והרחיב לא"י בקדושת הארץ, ואם נמשך אצל הארץ ונתן לארץ העמים על חוץ לארץ יחשב שהכתוב תלה גבול הארץ בירדן". ומבואר דזו הירדן ממילא משתנה הגבול.

וקשה דאמאי לא נימא הכי נמי בגבול ים המלח דכיון דזו הים ישתנה הגבול, וצ"ע.

וראיתי בא"ל השחר (פ' מסעי) להגרא"ל שטיינמן שליט"א, שכ' דלפירושו זה צריך להיות שגם שינוי גבול ים המלח יגרום לשינוי בגבולות א"י.

אמנם לכאורה ממה דנקטה הגמ' ירדן, משמע דהוא בדיוקא. וחשבתי דלכאורה יש לבאר עפ"י מש"כ רש"י בפ' לך לך פ"ד פסוק ג' עמק השרידים הוא ים המלח, ופירש"י דלאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ובשם המדרש כ' דנתבקעו הצורים סביבתינו ומשכו היאורים לתוכו. ומבואר דים המלח אינו תלוי במים שבו, אלא במקום שהיה קרוי ים המלח, דהא זהו שמו אף לפני שהיה בו מים, אבל הירדן כבר היה מבריאת העולם כמבואר בב"ב ע"ב, וע"י.

ש"ר בספר אחד שדייק מהא דבקראי דפ"ר מסעי מציין הכתוב שני סימנים למקצוע דרומית מזרחית, והי' לכם פאת נגב מדבר צין על ידי אדום, והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה. וצ"ע הכפילות ואמאי לא סגי בסימן של קצה ים המלח קדמה דהיינו קצה המזרחי דרומי. ור"ל דאולי כוונת הכתוב שלא נטעה לתלות הגבול תמיד כפי מקום ים המלח, אלא דתלוי במקום של מדבר צין על ידי אדום, אלא שהוסיפה התורה סימן מובהק לכד משם המקום הל"ל שהגבול מקצה ים המלח, אך אין שום הבטחה שלא ישתנה קצה ים המלח לעולם ועד. (הרב ש.י. שליט"א)

לע"נ ר' חנוך הענין בן מרדכי יוסף ז"ל ומרת אהובה ליבא בת אליעזר

העלון נתרם ע"י הרב ח.ק. שליט"א להצלחה בכל הענינים